

શ્રી યશોવિજયજી  
જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

૨૫૬૩

# આનંદ કૃત સવૈયા.

અર્થ સહિત.

સદગુણાનુરાગી મુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજીના  
સદુપદેશથી

શા. જયસુખલાલ રામચંદ ગોધાનિવાસી તરફથી  
મળેલી આર્થિક સહાયથી.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા  
ભાવનગર.

વીર સંવત ૨૪૫૮  
આવૃત્તિ ૧ લી.

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૮  
નકલ ૩૦૦૦

મૂલ્ય-વાંચન-પઠન-મનન.

ભાવનગર-આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેમ.

# નિવેદન.



આ સવૈયાઓ એના કર્તાની રચેલી બહોતેરી અર્થ સહિત છપાવતાં તેની સાથે મૂકેલા છે, પરંતુ તે અર્થ સાથે છપાવાની આવશ્યકતા જણાતાં મહારાજશ્રી કર્પૂરવિજયજીની પ્રેરણાથી અર્થ લખવાનો પ્રયાસ શરૂ કર્યો, તેઓ સાહેબે તપાસીને સુધારી આપવાની તરફી લીધી, તેને પરિણામે તેમજ તેઓ સાહેબના ઉપદેશથી આર્થિક સહાય કરનાર ગૃહસ્થ મળી આવવાથી આ બુક જૈન સમુદાય પાસે રજુ કરવાનું બની શક્યું છે.

આમાં દાખલ કરેલા (૫૨) સવૈયાઓ પૈકી ૪૪ સવૈયાઓ સઝાયપદ સ્તવનાદિ સંગ્રહમાં ધણા વર્ષ અગાઉ છપાયેલા છે અને ૮ સવૈયાઓ ઉપદેશમાળાના અર્થવાળી બુકમાં છપાયેલા છે. કુલ (૫૨) સવૈયા સંજ્ઞન સન્મિત્ર નામની બુકમાં છપાયેલા છે તે લીધા છે. તેમાં ફેરફાર એ કર્યો છે કે સંજ્ઞન સન્મિત્રમાં છેવટે મૂકેલા ઉપદેશમાળાની બુકવાળા ૮ સવૈયા મધ્યમાં મૂકવા જેવા અને ૪૪ સવૈયામાં ૪૩-૪૪ માં સવૈયા છેવટે મૂકવા જેવા જણાવાથી તે સવૈયા ૨૯ થી ૩૬ ના અંક તરીકે મૂક્યા છે. એમ પ્રથમ ૭ ને પ્રાંતે ૧૬ કુલ ૨૩ સવૈયા એકત્રીશા ( ૩૧ અક્ષરના અંકેક પદવાળા ને ૧૬ ને ૧૫ અક્ષરના એ વિભાગવાળા ) છે અને મધ્યના ૨૯ સવૈયા ત્રેવીશા (૨૩ અક્ષરના એક પદવાળા અને ૧૨ ને ૧૧ અક્ષરના એ વિભાગવાળા) છે. કુલ (૫૨) સવૈયા છે.

આ સવૈયાઓ એવી અસરકારક ભાષામાં લખાયેલા છે કે તે લક્ષ્યપૂર્વક વાંચતાં જરૂર આત્મસ્વરૂપનું થોડું યા વરો અશે ભાન કરાવે તેવા છે. તેની વધારે વ્યાખ્યા અહીં શું કરીએ ? બુક માત્ર ૪૦ પૃષ્ઠની છે તેથી તે સાદાંત વાંચવાનું ધ્યાનમાં લેશો, પ્રાંતે એજ કર્તાના કહેલા હિતશિક્ષાના ૪૧ દુહા પણ સ્થળ મળવાથી દાખલ કર્યા છે તે પણ અવશ્ય વાંચવાં બહામણુ છે. આશા છે કે આ બુકના વાંચન મનનથી વાચકો લેખકને પ્રેરકની ધારણા સફળ કરશે. તયારતુ !

કાર્તિક શુદ્ધ ૧

સં. ૧૯૮૮

કુંવરજી આણંદજી

ભાવનગર.

શ્રી પરમાત્મને નમઃ

# શ્રી ચિદાનંદજી કૃત સૈવૈયા.



( સૈવૈયા એકત્રીસા )

ઓંકાર અગમ અપાર પ્રવચનસાર,  
મહાબીજ પંચ પદ ગરભિત જાણીએ;  
જ્ઞાન ધ્યાન પરમ નિધાન સુખથાન રૂપ,  
સિદ્ધિ બુદ્ધિદાયક અનુપ એ વખાણીએ.  
ગુણ દરિયાવ ભવજળ નિધિ માંહે નાવ,  
તત્ત્વકો સિખાવ હિયે જ્ઞેતિરૂપ ડાણીએ;  
કીનો હે ઉચ્ચાર આદ આદિનાથ તાતે યાકો,  
ચિદાનંદ પ્યારે ચિત્ત અનુભવ આણીએ. ૧

અર્થ—પ્રારંભમાં મંગળાર્થે ઓંકારનું સ્વરૂપ વર્ણન કરે છે. ઓંકારનું સ્વરૂપ અગમ્ય છે, અપાર છે, જૈન પ્રવચનના સારભૂત છે, મહાબીજરૂપ છે, અરિહંતાદિ પાંચપદના પ્રથમાક્ષરથી ગર્ભિત છે. જ્ઞાનરૂપ છે, ધ્યાનરૂપ છે, પરમ નિધાન તુલ્ય છે, સુખનું સ્થાન છે. સિદ્ધિ ને બુદ્ધિને આપનાર છે, અનુપમ છે, ગુણના સમુદ્ર તુલ્ય છે,

૧ અરિહંતનો 'અ' અક્ષરીરી (સિદ્ધ)નો 'અ' આચાર્યનો 'આ,' ઉપાધ્યાયનો 'ઉ' અને મુનિનો 'મ' એમ પાંચ અક્ષરો મળીને ઓંકાર થયેલો છે. એ શાશ્વત મંત્ર છે.

ભવસમુદ્ર તરવા માટે પ્રવહણુ સમાન છે, તેમાં તત્ત્વનો સમાવેશ છે, હૃદયમાં જ્યોતિર્રૂપ છે. એ ઐકારનો પ્રથમ ઉચ્ચાર શ્રી આદિનાથ પિતાએ કરેલો છે. ચિદાનંદજી કહે છે કે-હે પ્યારા આત્મા ! તેનો અનુભવ ચિત્તદ્વારા કરીને તેને આત્માની અંદર સ્થાપન કરો. ૧

નમત સકળ ઈંદ્ર ચંદ્ર જાકું ધ્યેયરૂપ,  
જનકે મુનિંદ્ર યાકું ધ્યાન મજ્જ ધારહિ;  
સુરતિ નિરતિમેં સમાય રહે આહુ જમ,  
સુરભિ ન જિમ નિજ સુતકું વિસારહિ.  
લીન હોય પીનતા પ્રણવ સુખકારી લહે,  
દહે ભવખીજ વિષે વાસ પરજરહિ;  
ચિદાનંદ પ્યારે શુભ ચેતના પ્રગટ કર,  
એસો ધ્યાન ધર મિથ્યા ભાવકું વિસારહિ. ૨

અર્થ—જે ઐકારને સર્વ ઇંદ્રો ને ચંદ્રાદિક નમે છે અને તેને ધ્યેયરૂપ જાણીને મુનીંદ્રો જેને ધ્યાનમાં ધારણુ કરે છે, ( જેનું ધ્યાન કરે છે ), વળી ગાય જેમ પોતાના સુત (વાછડા)ને આઠે પહોર ભૂલતી નથી તેમ મુનિ પણ એની સુરતિમાં-એના ધ્યાનની આસક્તિમાં આઠે પહોર સમાઈ રહે છે-તેનુંજ ધ્યાન કયાં કરે છે અને તેમાં લીન રહીને પુષ્ટ થાય છે. વળી એ સુખકારી પ્રણવ (ૐ) ને પામીને વિષયવાસનાને ખાળી દઈ ભવખીજને પણ ખાળી દે છે. ચિદાનંદજી કહે છે કે-હે આત્મા ! તું શુભચેતનાને પ્રગટ કરીને તેમજ મિથ્યાભાવને વિસરી જઈને એનું એવું ધ્યાન ધર. ૨

મુખમાંહિ રામપે હરામમાંહિ મન ફિરે,  
 ગિરે ભવકૂપમાંહિ કર દીપ ધારકે;  
 વિષય વિકારમાંહિ રાગી મુખ ઇમ કહે,  
 મેં તો હું વિરાગી માલા તિલક જ્યું ધારકે.  
 જ્ઞેમકી જુગતિ વિનાજને જ્ઞે કહાવે જ્ઞેગી,  
 ગલામાંહે સેલી? અરૂ કાલીકંથા ડાર કે;  
 જિના ગુરૂગમ મિથ્યાજ્ઞાન ભમે ઇણુવિધ,  
 ફેગટ જ્યું જાવે એ મનુષ્યભવ હારકે. ૩

અર્થ—જે મનુષ્યો મુખથી તો રામનું (પ્રભુનું) નામ લે છે પણ તેનું મન હરામમાં (અનાતિમાં) ફરે છે, તે હાથમાં દીવો લઈને ભવકૂપમાં પડે છે. વળી વિષય-વિકારમાં રક્ત છતાં ગંગામાં માળા ને કપાળમાં તિલક કરી ને હું તો વૈરાગી છું એમ જે કહે છે, વળી યોગની ચુકિત જાણ્યા વિના જે ગંગામાં કાળી કંથા નાખાને અને ગંગાપર કે શરીરપર રાખ ચોળીને પોતાને યોગી કહેવરાવે છે, એવા જીવો ગુરૂગમવડે તત્ત્વજ્ઞાન મેળવ્યા વિના, મિથ્યાજ્ઞાનીપણે આ સંસારમાં ભમે છે—પરિભ્રમણ કરે છે અને આ અમૂલ્ય મનુષ્યભવ ફેગટમાં હારી જાય છે. ૩

શિરપર શ્વેત કેશ ભયા તોહું નાંહિ ચેત,  
 ફિરત અચેત ધન હેત પરદેશમેં;  
 મેરો મેરો કરત ધરત ન વિવેક હિયે,  
 મોહ અતિરેક ધર પરત કિલેશમેં.

પડ્યો નાના વિધ ભવકૂપમેં સહત દુઃખ,  
મગન ભયો હે મધુભિંદુ લવલેશમેં;  
આતપત્ર<sup>૧</sup> છાયો સોઉ મન હુત ભયો અખ,  
ચિદાનંદ સુખ પાયો સાધુ કે સુવેશમેં. ૪

અર્થ—માથા ઉપર ઘોળા વાળ થયા છતાં આ પ્રાણી ચેતતો નથી અને ધન મેળવવા માટે પરદેશમાં ફરે છે, માફં માફં કરે છે, મોહના અતિરેકપણાથી હૃદયમાં વિવેકને ધારણ કરી શકતો નથી અને અનેક પ્રકારના કલેશમાં પડે છે. વળી ભવકૂપમાં પડ્યો સતો અનેક પ્રકારના દુઃખો સહન કરે છે અને મધુભિંદુની જેવી અંશમાત્ર આશામાં ને આશામાં મગ્ન રહે છે. હવે જ્યારે એ બધું છોડી દે છે ત્યારે સાધુપણના ઉત્તમ વેશમાં—જેમ માથે છત્ર ધારણ કરવાથી તાપનો ભય નાશ પામે છે ને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેમ—આ જીવ ચિદાનંદપણના સુખને ( આત્મિક સુખને ) પામે છે. ૪

ધન અરૂ ધામ સહુ પડ્યો હિ રહેગો નર,  
ધાર કે ધરામેં તું તો ખાલી હાથ જાવેગો;  
દાન અરૂ પુન્ય નિજ કરથી ન કર્યો કછુ,  
હોય કે જમાઈ કોઈ દુસરો હિ ખાવેગો.  
કુડ રૂ કપટ કરી પાપબંધ કીનો તાતે,  
ધોર નરકાદિ દુઃખ તેરો પ્રાણી પાવેગો;  
પુન્ય વિના દુસરો ન હોયગો સખાઈ તખ,  
હાથ મલ મલ માખી જિમ પસતાવેગો. ૫



અર્થ—હે ભવ્ય ! તારૂં ધન અને તારા મકાન તેમજ જમીનમાં દોઢેલું દ્રવ્ય બધું અહીં પડ્યું રહેશે ને તું ખાલી હાથે પરભવમાં ચાલ્યો જઈશ. તું તારે હાથે દાન-પુન્ય કાંઈ કરી ન શક્યો પણ તારૂં દ્રવ્ય તારો જમાઈ થઈને કોઈ બીજો મનુષ્ય ખાશે. તેં કુડ-કપટ કરી પાપનો ખંધ કર્યો છે તેથી તારો આત્મા ભયંકર એવા નરકાદિકના દુઃખને પામશે, તે વખતે પુન્ય વિના બીજો કોઈ તારો મિત્ર થશે નહીં અને તું માખીની જેમ હાથ ઘસી ઘસીને પસ્તાવો કરીશ. ૫.

અગમ અપાર નિજ સંગતિ સંભાર નર,  
મોહકું વિહાર આપ આપ ખોજ લીજયે;  
અચળ અખંડ અલિપ્ત બ્રહ્મંડ માંહિ,  
વ્યાપક સ્વરૂપ તાકો અનુભવ કીજયે.  
ખીર નીર જિમ પુદ્ગલ સંગ એકીભૂત,  
અંતર સુદૃષ્ટિ ખોજ તાકો લવ લીજયે;  
ધાર એસી રીતહી એ પરમ પુનિત ઇમ,  
ચિદાનંદ પ્યારે અનુભવરસ પીજયે. ૬

અર્થ—હે નર ! હે મનુષ્ય ! અગમ ને અપાર એવી પોતાની શક્તિને તું સંભાળ અને મોહને વિદ્યારીને પોતાના આત્માને ( તેના સ્વરૂપને ) શોધી લે. તે આત્મસ્વરૂપ કેવું છે ? અચળ, અખંડ, અલિપ્ત અને આખા બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક, તેનો અનુભવ કરી લે. એ આત્મા ક્ષીર ને નીરની જેમ પુદ્ગલની સંગાતે એકીભૂત થયેલો છે. તેને અંતર-

[ આ સવૈયામાં કીજએ, લીજએ, પીજએ ક્રિયાપદો છે તે કરવાના, લેવાના, પીવાના અર્થમાં સંભવે છે. ]

સુદૃષ્ટિવડે શોધીને તેનો અંશ પણ ધ્યાનમાં લઈ લે. એવી રીતે આત્મસ્વરૂપને હૃદયમાં ધારણ કરીને પરમ પવિત્ર એવા હે ચિદાનંદસ્વરૂપી ખ્યારા ! અનુભવરસનું પાન કરી લે. ૬

આયકે અચાનક કૃતાંત જ્યું ગહેગો તોહે,  
તિહાં તો સખાઈ કેઉ દુસરો ન હોવેગો;  
ધરમ વિના તો ઓર સકળ કુટુંબ મિલી,  
જાનકે પરેતાં<sup>૧</sup> કોઈ સુપને ન જોવેગો.  
<sup>૨</sup>લટક સલામ કે સખાઈ વિના અંત સમે,  
નેણમાંહિ નીર ભર ભર અતિ રોવેગો;  
જાન કે જગત એસો જ્ઞાની ન મગન હોત,  
અંબ ખાવાં ચાહે તે તો ખાઉલ ન જોવેગો. ૭

અર્થ—હે ભવ્ય ! તને અચાનક કાળ આવીને પકડશે ત્યારે તારો સખાઈ—તાડું રક્ષણ કરનાર ધર્મ વિના બીજું કોઈ થશે નહીં. તાડું બધું કુટુંબ તો તે વખતે મળીને જ્યારે તને પરભવમાં ગયો જાણશે ત્યારે પછી સ્વપ્નમાં પણ તને સંભારશે નહીં. અંતસમયે એક (જુહાર)મિત્ર ( ધર્મ ) વિના તું આંખમાં પાણી લાવી લાવીને અત્યંત રૂદ્ધન કરીશ. આ પ્રમાણે જગતનું સ્વરૂપ જાણીને જ્ઞાની મનુષ્ય તેમાં મગન થતા નથી. કેમકે કેરી ખાવાની ઇચ્છાવાળો મનુષ્ય કદિપણ ખાવળ વાવતો નથી ( આંખોજ વાવે છે ). ૭

૧ પરેતાં—પ્રેત થયેલ—મરણ પામેલ જાણીને.

૨ લટક સલામવાળો સખાઈ તે (જુહાર)પ્રણામ મિત્ર-ધર્મ.



સવૈયા તેવીસા.

આપકું આપ કરે ઉપદેશ જ્યું,  
 આપકું આપ સુમારગ આણે;  
 આપકું આપ કરે સ્થિર ધ્યાનમેં,  
 આપકું આપ સમાધિમેં તાણે.  
 આપકું આપ લિખાવે સ્વરૂપશું,  
 ભોગનકી મમતા નવિ ઠાણે;  
 આપકું આપ સંભારત યા વિધ,  
 આપકો ભેદ તો આપ હિ જાણે. ૮

અર્થ—( સન્માર્ગદર્શી ) આત્મા પોતે જ પોતાને  
 ઉપદેશ કરે અને પોતે જ પોતાને સન્માર્ગમાં લાવે,  
 પોતે જ પોતાને ધ્યાનમાં સ્થિર કરે અને પોતે જ પોતાને  
 સમાધિમાં લીન કરે, પોતે જ પોતાનું સ્વરૂપ લખે—ઓળખે  
 અને સાંસારિક સુખભોગની મમતા ન કરે, પોતે જ પોતાને  
 ( પોતાના સ્વરૂપને ) સંભારે અને પોતાનો ભેદ ( પોતાનું  
 સ્વરૂપ ) પોતે જ જાણે. ૮

આપ થઇ જગજ્જળથી ન્યારો જ્યું,  
 આપ સ્વરૂપમેં આપ સમાવે;  
 આપ તજે મમતા સમતા ધર,  
 શીલ શું સાચો સનેહ જગાવે.  
 આપ અભેષ અભેષ નિરંજન,  
 પર જન અંજન દૂર વહાવે;  
 યા વિધ આપ અપૂરવ ભાવથી,  
 આપણો મારગ આપ હિ પાવે. ૯

અર્થ—સન્માર્ગી આત્મા પોતે જગતની જંજળથી ન્યારો થઈને પોતાના સ્વરૂપમાં જ પોતે સમાઈ જાય, પોતે જ મમતાને તણીને સમતાને ધારણ કરે અને સદાચાર ( શીલ ) ની સાથે સાચો સ્નેહ જાગૃત કરે. પોતે અલેખ<sup>૧</sup> છે, અલેખ<sup>૨</sup> છે, નિરંજન<sup>૩</sup> છે અને પરજનના ( અન્ય ધર્મીઓના ) કરેલા અંજનને<sup>૪</sup> દૂર કરી દે છે. આ પ્રમાણે પોતાના જ અપૂર્વ ભાવવડે પોતાનો માર્ગ પોતે જ મેળવે-પામે. ૯

વેદ ભણો જ્યું ક્રીતાબ્ધ ભણો અરૂ,  
દેખો જિનાગમકું સખ જોઈ;  
દાન કરો અરૂ સ્નાન કરો ભાવે,  
મૌન ધરો વનવાસી જ્યું હોઈ.  
તાપ તપો અરૂ જાપ જપો કોઈ,  
કાન ફિરાય ફિરો પુનિ દોઈ;  
આતમ ધ્યાન અધ્યાતમ જ્ઞાન,  
સમો શિવસાધન ઓર ન કોઈ. ૧૦

અર્થ—ઉપદેશક મહાપુરૂષ કહે છે કે-તમે વેદ ભણી જાઓ, ક્રીતાબ્ધો વાંચી જાઓ અને જિનાગમ-જૈન સિદ્ધાંતો પણ બધા જોઈ જાઓ, દાન કરો, તીર્થાદિકે જઈને સ્નાન કરો, મૌન ધારણ કરો અથવા વનવાસી થઈ જાઓ, આતાપના લ્યો, અનેક પ્રકારના જાપ જપો અથવા

---

૧ અલેખ-જેનું સ્વરૂપ લખાય નહીં તેવો. ૨ અલેખ-કોઈ પણ પ્રકારના ભેખ ( વેશ ) વિનાનો. ૩ નિરંજન-મૂળ સ્વરૂપમાં કુર્મરૂપ અંજન વિનાનો. ૪ અન્યનું કરેલ અંજન-મિથ્યાત્વરૂપ તેને દૂર કરે.

ખંને કાન ફડાવીને કાનફટા જોગી થઇ જાઓ; પરંતુ આત્મધ્યાન કે અધ્યાત્મ જ્ઞાન શિવાય બીજું કોઇ મોક્ષનું સાધન થઇ શકે તેમ નથી. આત્મધ્યાન સહિત તે તે ક્રિયાઓ ફળદાયક થઇ શકે તેમ છે. માટે તેનું અવલંબન ગ્રહણ કરો. ૧૦

જે અરિ-મિત્ત ખરાખર જાનત,  
પારસ ઓર પાસાણુ જ્યું દોઇ;  
કંચન ક્રીચ સમાન અહે જસ,  
નીચ નરેશમેં ભેદ ન કોઇ.  
માન કહા અપમાન કહા મન,  
ઐસો બિચાર નહિ તસ હોઇ;  
રાગ રૂ રોષ નહિં ચિત્ત જાકે જ્યું,  
ધન્ય અહે જગમેં નર સોઇ. ૧૧

અર્થ—જે શત્રુ-મિત્રને સમાન જાણે, પારસ<sup>૧</sup> ને પાસાણુને સરખા માને, કંચન ને કાદવને સદૃશ જાણે, નીચ ( રાંક ) કે રાજામાં ભેદ ન સમજે, માનનો કે અપમાનનો વિચાર જ જેના મનમાં ન હોય અને રાગ કે દ્વેષ જેના ચિત્તમાં વર્તતા ન હોય, તે મનુષ્ય જ આ જગતમાં ધન્ય છે. ૧૧

જ્ઞાની કહો જ્યું અજ્ઞાની કહો કોઇ,  
ધ્યાની કહો મતમાની જ્યું કોઇ;  
જોગી કહો ભાવે ભોગી કહો કોઇ,  
જાકું જિસ્યો મન ભાસત હોઇ.

૧ પારસમણિ—જેના સ્પર્શથી લોહું સુવર્ણપણાને પામી જાય છે તે.

દોષી કહો નિરદોષી કહો,  
 પિંડ-પોષી કહો કોઈ ઓગુનં જોઈ;  
 રાગ ર રોષ નહિં સુન જાકે જ્યું,  
 ધન્ય આહે જગમેં જન સોઈ. ૧૨

અર્થ—કોઈ મનુષ્ય જ્ઞાની કહો, કોઈ અજ્ઞાની કહો,  
 કોઈ ધ્યાની કહો, કોઈ મતમાની ( કદાચ્છી ) કહો, કોઈ  
 જોગી કહો, કોઈ લોગી કહો, જેને જેમ મનમાં ભાસે  
 ( સમજાય ) તેમ કહો, કોઈ દોષવાન કહો, કોઈ નિર્દોષી  
 કહો, અગર કાંઈક અવગુણ જોઈને કોઈ પિંડપોષી-ઉદર  
 ભરનાર કહો, પરંતુ એ સર્વ સાંભળ્યા છતાં જેને રાગ  
 કે દ્વેષ હૃયમાં ઉત્પન્ન થતા નથી તે મનુષ્ય જ આ જગ-  
 તમાં ધન્ય છે. ( કૃતપુણ્ય છે ). ૧૨

સાધુ સુસંત મહંત કહો કોઈ,  
 ભાવે કહો નિગરંથ પિયારે;  
 ચોર કહો આહે ઢોર કહો કોઈ,  
 સેવ કરો કોઈ જન દુલારે.  
 બિનય કરો કોઈ ઉંચે બેઠાય જ્યું,  
 દૂરથી દેખ કહો કોઈ જા રે;  
 ધારે સદા સમભાવ ચિદાનંદ,  
 લોક કહાવતસું નિત ન્યારે. ૧૩

અર્થ—કોઈ સાધુ, સુસંત અથવા મહંત કહો,  
 અથવા કોઈ નિર્ગંથ કહો, કોઈ ચોર કહો, કોઈ ઢોર કહો  
 અથવા કોઈ જાણુ મનુષ્ય સારા દિલથી સેવા કરો, કોઈ

ઉચ્ચે આસને બેસાડીને વિનય કરો અથવા કોઈ દ્વરથી જ દેખીને ‘ જા, જા ’ એમ કહો, પરંતુ લોકના કથનથી નિરંતર ન્યારા રહેનારા એવા ચિદાનંદ-આત્માનંદી મનુષ્ય તો સદા સર્વ ઉપર સમભાવ જ ધારણ કરે છે. ૧૩

માનીકું હોય ન મદ્વતા ગુણ,  
મદ્વતા તબ્બ કાહે કો માની;  
દાની ન હોય અદત્ત જિકો જ્યું,  
અદત્ત ભયો તે તો કાહેકો દાની.  
ધ્યાનીકું ચંચળતા નહિં વ્યાપત,  
ચંચળતા તદ્દ કાહેકો ધ્યાની;  
જ્ઞાની ન હોય ગુમાની સુનો નર,  
માન અહે તદ્દ કાહેકો જ્ઞાની. ૧૪

અર્થ—અભિમાની મનુષ્યમાં માર્દવતા<sup>૧</sup> ગુણ હોતો નથી અને જો માર્દવતા ગુણ હોય તો તે માની શેનો ? દાની મનુષ્ય અદત્ત લે જ નહીં, છતાં જો અદત્ત લે તો તે દાની જ શેનો ? ધ્યાની મનુષ્યમાં ચંચળતા ન જ હોય પણ જો ચંચળતા હોય તો તે ધ્યાની જ શેનો ? તેમજ જ્ઞાની મનુષ્ય ગુમાનવાળો—અભિમાનવાળો ન જ હોય; પરંતુ જો અભિમાની હોય તો જ્ઞાની જ શેનો ? તેને જ્ઞાની ગણી શકાય નહીં. ૧૪

જોળન સંધ્યાકે રાગ સમાન જ્યું,  
મૂઠ કહા પરમાદકું સેવો;  
સંપત તો સરિતાકો હી પૂર જ્યું,  
દાન કરી ફળ યાકો જ્યું લેવો.

૧ માર્દવતા—મૃદુતા ( નિરભિમાનતા ).

આયુ તો અંજળિકે જળ જ્યું નિત,  
છિજત હે લખ એસો જ્યું ભેવો;<sup>૧</sup>  
દેહ અપાવન જાન સદા તુમ,  
કેવળી ભાષિત મારગ સેવો. ૧૫

અર્થ—યૌવન સંધ્યાના રંગ સમાન અંચળ છે, તો હે મૂઠ ! તું પ્રમાદને કેમ સેવે છે ? સંપત્તિ નદીના પૂરની જેમ થોડા વખતમાં જતી રહેનારી છે તેથી તેનો દાન પુન્યમાં ઉપયોગ કરીને તેનું કૃણ મેળવી લે. આયુષ્ય અંજલિમાં રાખેલા જળની જેમ ક્ષણે ક્ષણે ઘટતું—ઓછું થતું જાય છે, તો તે હકીકત લક્ષમાં રાખી લે અને આ શરીરને નિરંતર અપવિત્ર જાણીને તું કેવળીભાષિત ધર્મનું સેવન કર. ૧૫

સંસાર અસાર ભયો જિનકું,  
મરવેકો કહા તિનકું ડર હે;  
તે તો લોક દેખાવ કહા જ્યું કહો,  
જિનકે હિયે અંતર થિત રહે.  
જિને મુંડ મુંડાય કે જોગ લીયો,  
તિનકે શિર કોન રહી કર હે;  
મન હાથ સદા જિનકું તિનકે,  
ઘર હિ વન હે વન હિ ઘર હે. ૧૬

અર્થ—જેણે આ સંસારને ખરેખર અસાર જાણ્યો તેને પછી મરવાનો ડર શેનો હોય ? વળી જેના અંતરમાં આત્મસ્વરૂપની સ્થિતિ છે તે લોકદેખાવ પણ શા માટે

કરે ? તેને લોક ગમે તેમ કહે તેનો ભય પણ શેનો હોય ?  
વળી જેણે મસ્તક મુંડાવીને યોગ ગ્રહણ કર્યો તેને માથે  
પછી કર પણ શેનો હોય ? કર્તા કહે છે કે-જેને નિરંતર  
પોતાનું મન કબજે છે તેને ઘર તે જ વન છે અને વન  
તે જ ઘર છે. અર્થાત્ તેને વન ને ઘર બંને સરખાં છે. ૧૬

શુભ સંવર ભાવ સદા વરતે,  
મન આશ્રવ કેરો કહા ડર હે;  
સહુ વાદવિવાદ વિસાર અપાર,  
ધરે સમતા જે ઇસો નર હે.  
નિજ શુદ્ધ સમાધિમેં લીન રહે,  
ગુરૂ જ્ઞાનકો જાકું દિયો વર હે.  
મન હાથ સદા જિનકું તિનકે,  
ધર હિ વન હે વન હિ ધર હે. ૧૭

અર્થ—જેના મનમાં નિરંતર શુભ સંવર ભાવ વર્તે  
છે, તેને મનમાં આશ્રવનો ડર શેનો હોય ? તેવો મનુષ્ય  
તો સર્વ વાદવિવાદને ભૂલી જઈને અપાર એવી સમતાને  
પોતાના મનમાં ધારણ કરે. વળી જેને ગુરૂ તરફથી જ્ઞાન  
પ્રાપ્તિનો વર ( વરદાન ) મળેલ હોય તે પોતાની શુદ્ધ  
સમાધિમાં લીન રહે. કર્તા કહે છે કે-જેનું મન નિરંતર  
પોતાને હાથ છે-કબજે છે તેને ઘર તેજ વન છે અને વન  
તેજ ઘર છે. વનમાં ને ઘરમાં તેના મનમાં ભેદભાવ  
હોતો નથી. ૧૭.

મમતા લવલેશ નહિ જિનકે ચિત્ત,  
છાર સમાન સહુ ધન હે;



જાકું ભેદ વિજ્ઞાનક્રી દૃષ્ટિ ઠરી,  
 અહિ કંચુક્રી જેમ જુદો તન હે.  
 વિષયાદિકપંક નહિ ઠીક જાકું જયું,  
 પંકજ જિમ જિકા જન<sup>૧</sup> હે;  
 મન હાથ સદા જિનકું તિનકે,  
 વન હિ ઘર હે ઘર હિ વન હે. ૧૮

અર્થ—જેના મનમાં આ સાંસારિક પદાર્થો પર લવલેશ મમતા નથી તેને સર્વ પ્રકારનું ધન છાર (રાખ) સમાન છે. જેને ભેદજ્ઞાનની દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ હોય તેને પછી સર્પની કાંચળીની જેમ આ શરીર આત્માથી જુદું જ સમજાય છે. વળી જેના આત્મા ઉપર વિષયાદિકનો પંક (કાદવ) લાગેલો નથી તેનો આત્મા પંકજ (કમળ) ની જેમ સંસારથી અલિપ્ત જ રહે છે. કર્તા કહે છે કે—જેનું મન નિરંતર પોતાને કબજે છે તેને ઘર તેજ વન છે અને વન તેજ ઘર છે. ૧૮.

માખી કરે મધ ભેરો સદા તે તો,  
 આન અઆનક ઓર હિ ખાવે;  
 ક્રીડી કરે કણકું જિમ સંચિત,  
 તાહુકે કારણ પ્રાણ ગમાવે.  
 લાખ કરોરકું જોર અરે નર,  
 કાહેકું મૂરખ સૂમ<sup>૨</sup> કહાવે;  
 ધર્યો હિ રહેગો ઇહાં કે ઇહાં સહુ,  
 અંત સમે કધુ સાથ ન આવે. ૧૯

અર્થ—મધમાખી નિરંતર મધ ભેળું કરે છે-પોતે ખાતી નથી, તે મધ અચાનક કોઈ આવીને લઈ જાય છે અને ખાય છે. કીડી દાણાને સંચય પોતાના દરમાં કરે છે પણ તે કારણથી તે પોતાના પ્રાણ ખુએ છે.<sup>૧</sup> કર્તા કહે છે-કે અરે મૂર્ખ મનુષ્ય ! તું લાખ ને કોડ દ્રવ્ય ભેળું કર્યા છતાં શા માટે કૃપણ કહેવરાવે છે ? દાતાર શા માટે ખનતો નથી ? કારણ કે એ તારું બધું દ્રવ્ય અહીંનું અહીં પડયું રહેશે, અંત સમયે તેમાંથી કાંઈ પણ તારી સાથે આવશે નહીં. ૧૬.

રંચક બીજ ધરામાંહિ બોવત,  
તાકો અનેક ગુણો ફીર પાવે;  
કાલ વસંતકું જાયક જનકે,  
પાન દિયે તિનકું નવ આવે.  
જાણ અનિત સભાવ વિવેકશું,  
સંપત પાય સુમારગ લાવે;  
કીરતિ હોગી ઉનોંકી દશો દિશ,  
બેઠ સભામેં દાતાર કહાવે. ૨૦

અર્થ—જમીનમાં નાના સરખા બીજ વાવે છે તો તે ચોમાસું વિત્યે અનેકગણું ધાન્ય પામે છે. વસંત ઋતુને યાચક જાણીને જે વૃક્ષ પોતાના પાનડાઓ આપી દે છે તે ફરીને નવા પાનડાઓ મેળવે છે. તે પ્રમાણે વિવેકી મનુષ્યો સંપત્તિ પામીને તેનો સ્વભાવ અનિત્ય સમજી તેને વિવેક-પૂર્વક સારા માર્ગમાં વાપરે છે. કર્તા કહે છે કે-તે મનુ-

૧ 'કીડી સંચે ને તેતર ખાય' એ કહેવત અનુસાર કીડીનું ધાન્ય બધું તેતર પક્ષી કીડી સહિત ખાઈ જાય છે.

બ્યની કીર્તિ દશે દિશામાં વિસ્તાર પામે છે કે જેને સભામાં  
ખીજાઓ દાતાર કહે છે. અર્થાત્ જે મળેલા દ્રવ્યનો સત્કાર્ય-  
માં વ્યય કરે છે. ૨૦

માટીકા ભાંડ હોવે સતખંડ જ્યુ,  
લાગત જાસ જરા ઠણુકા;  
ઇમ જાણ અપાવન રૂપ અરે નર,  
નેહ કહા કરીએ તનકા.  
નિજ કારજ સિદ્ધિ ન હોય કછુ,  
પર રંજન શોભ કરે ગણુકા;<sup>૧</sup>  
ચિદાનંદ કહા જપમાલકું ફેરત,  
ફેર અરે મનકે મણુકા. ૨૧

અર્થ—માટીનું ભાજન જેમ જરામાત્ર ઠોકર લાગ-  
વાથી ભાંગી જાય છે, તેમ આ અપવિત્ર શરીરનું રૂપ  
( શરીર ) પણ તેવું જ વિનાશી છે, માટે તેનો-તેની ઉપર  
સ્નેહ શું કરવો ? એમાં પોતાના કાર્યની સિદ્ધિ બીલકુલ  
થવાની નથી. એવી રીતે પરને રંજન કરવા માટે તો  
વેશ્યા શરીરને શોભાવે, ઉત્તમ સ્ત્રી ન શોભાવે. ચિદાનંદ  
મહારાજ કહે છે કે-હે ભવ્ય પ્રાણી ! તું જપમાળા હાથમાં  
લઇને તેના મણુકા શા માટે ફેરવે છે ? તારા મનના મણુકા  
ફેરવ કે જેથી ખરી વાતની તને ખબર પડે. ૨૧

જ્ઞાનરવિકા ઉઘોત ભયા તખ,  
દૂર ગયા ભ્રમ ભાવ અધેરા;

૧ ગણુકા-વેશ્યા.

આપ સ્વરૂપકું આપ નિહારત,  
 જૂઠું સ્વરૂપ લિખ્યા જગ કેરા.  
 માયાકું તોર રૂ ધ્યાનકું જોરકે,  
 પાયા જિનુને સુવાસ વસેરા;  
 યા વિધ ભાવ વિચાર ચિદાનંદ,  
 સોઈ સુસંત અહે ગુરૂ મેરા. ૨૨

અર્થ—જેમના હૃદયમાં જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો ઉદયોત્થયેલો હોવાથી ભ્રમભાવ ( મિથ્યાભાવ ) રૂપ અંધારૂં નાશ પામ્યું છે, આત્મસ્વરૂપને પોતે જ જોયું અને તેથી જેમણે આ જગતનું સ્વરૂપ બધું જૂઠું છે એમ ઓળખી લીધું છે, વળી જેમણે માયાને તોડીને અને ધ્યાનને જોડીને ઉત્તમ નિવાસમાં<sup>૧</sup> સ્થાન મેળવ્યું છે. ચિદાનંદ મહારાજ કહે છે કે એવા પ્રકારના ભાવ-વિચારવાળા જે ઉત્તમ સંતો છે તેજ મારા ગુરૂ છે. ૨૨

કાહેકું દેશ વિદેશ ફિરે નર ?  
 કાહેકું સાયરકું અવગાહે ?  
 કાહેકું આશ કરે પરકી શઠ ?  
 નીચ નરેશકી ચાકરી ચાહે ?  
 કાહેકું સોચ બિચાર કરે તન ?  
 અંતર તાપથી કાહેકું દાહે ?  
 દીનો અહે અવતાર તોહે જિણુ,  
 તાકો તો ભારમું તેહુ નિવાહે. ૨૩

૧ આત્મસ્વરૂપમાં રમણતારૂપ ઉત્તમ નિવાસસ્થાન.

અર્થ—હે ચેતન ! તું શા માટે દેશ-પરદેશમાં ફરે છે ? શા માટે સમુદ્રને અવગાહે છે—સમુદ્રમાં સફર કરે છે ? હે મૂર્ખ ! શા માટે પારકી આશા કરે છે ? અને શા માટે નીચની કે રાજની ચાકરી ( સેવા-નોકરી ) ઇચ્છે છે ? શા માટે ઘણો શોચ ને વિચાર કર્યા કરે છે ? અને શા માટે અંતરના તાપથી બળ્યા કરે છે ? એટલો જ વિચાર કર કે જેણે અહીં મનુષ્યાવતાર આપ્યો છે તેના ભારનો નિર્વાહ તો તેજ કરશે. અર્થાત્ તારા ભાગ્યની પ્રતીત રાખ, ખોટી દોડાદોડ ન કર. ૨૩

કાહેકું જંતર મંતર સાધત ?  
 કાહેકું નિસા મસાણુમેં જાવો ?  
 કાહેકું દેવકી સેવ કરો તુમ ?  
 કાહેકું આક ધતુર જ્યું ખાવો ?  
 રંચક વિત્ત અસારકે કારણ,  
 કાહેકું ઓર કે દાસ કહાવો ?  
 આશ કહા કરીએ પરકી નર,  
 હોઈ નિરાશ નિરંજન ધ્યાવો. ૨૪

અર્થ—હે નર ! હે મનુષ્ય ! તું શા માટે જંતર ને મંતર સાધવાનો પ્રયત્ન કરે છે ? અને શા માટે રાત્રે સ્મશાનમાં જાય છે ? શા માટે આકડો ને ધતુરો ખાવાની જેમ અન્ય દેવી દેવલાની સેવા કરે છે ? વળી એક રંચ-માત્ર અને અસાર દ્રવ્યને માટે શા સાડ ણીજાનું દાસપણું કહેવરાવે છે ? શા માટે પારકી આશા કરવી પડે છે ? નિષ્કામ બનીને એક નિરંજન ( સિદ્ધ સ્વરૂપી ) એવા પરમાત્માનું જ ધ્યાન ધર કે જેથી સર્વ વાંછિત પ્રાપ્ત થશે. ૨૪

સુતો કહા પરમાદમેં પ્યારે તું,  
 સાથમેં તેરે તો ચોર લગે રે;  
 માત રૂ તાત રૂ બ્રાત રૂ ભાભની,  
 સ્વારથ કે સહુ જન સગે રે.  
 કુણકો સંગી સનેહી અહે તું જો,  
 કુણ અહે જગમાંહિ જ્યું તેરે;  
 આયો કિહાંથી કિહાં પુનિ જવેગો,  
 એસો ખિચાર કરો મનમેં રે. ૨૫

અર્થ—હે પ્યારા ચેતન ! તું પ્રમાદમાં શા માટે  
 સુધ્ધ રહ્યો છે ? કારણ કે તારી પાછળ (ચાર) ચોર પડેલા  
 છે. તે તારૂં ધર્મધન હુટી જશે. વળી તારા માતા, પિતા,  
 બ્રાતા અને સ્ત્રી એ સર્વ તારા સંબંધીઓ સ્વાર્થના સગા  
 છે એમ જાણ, તું કોનો સંગી કે સનેહી છે ? તે તું જો  
 અને આ જગતમાં તારૂં કોણ છે ? તેનો વિચાર કર. વળી  
 તું ક્યાંથી આવ્યો છે ? ને ક્યાં જવાનો છે ? અર્થાત્ ક્યાં  
 જઈશ ? તેનો તારા મનમાં વિચાર કર. મુગ્ધપણે પ્રમાદમાં  
 પડી કેમ રહ્યો છે ? હવે તો જાગ ને જો. ૨૫

નંદ મહાનિધિ સિદ્ધિ કહા કરેં,  
 કહા કરેં સુખ દેવ ગતિકો;  
 કહા કરેં મણિ માણેક મોતી જ્યું,  
 કહા કરેં તેરો રાજ્યકો ટીકો;  
 કહા કરેં જનરંજન વેશકું,  
 કહા કરેં મતધાર મતિ કો;  
 એક નિરંજન નામ વિના જગ,  
 ચોર સહુ મોહે લાગત ફીકો. ૨૬

અર્થ—શુદ્ધ ચેતન કહે છે કે હું નવ નિધિ અને અષ્ટ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તો પણ શું કરું ? ( મારે તેનું કામ શું ? ) વળી દેવગતિના સુખ મળે તો તેને પણ શું કરું ? મણિ માણેક મોતી વિગેરે મળે તો તેને પણ શું કરું ? વળી તારૂં રાજ્યનું તિલક પ્રાપ્ત થાય તો પણ હું રાજ્યને શું કરું ? વળી જનરંજન માટે નવા નવા વેશ-ધારણ કરીને પણ શું કરું ? તેમજ મતવાદીઓ-જુદા જુદા મતધારીઓની મતિ પણ મારે શા કામની ? મને તો એક નિરંજન વીતરાગ પરમાત્માના નામઃશિવાય બીજું અધું શીકું-નિઃસાર લાગે છે. ૨૬

પુલકે સંગ પુલ્લેલ લયો તિલ-  
તેલ તે તો સહુ કે મન ભાવે,  
પારસ કે પરસંગથી દેખીએ,  
લોહા જ્યું કંચન હોય બિકાવે;  
ગંગામેં જાય મિલ્યો સરિતા જળ,  
તેહુ મહા જળ ઓપમ પાવે;  
સંગત કે ફળ દેખ ચિદાનંદ,  
નીચ પદારથ ઉંચ કહાવે. ૨૭

અર્થ—કુલની સંગતથી તલનું તેલ કુલેલ કહેવાય છે ને તે સહુના મનમાં ગમે છે, પારસના પ્રસંગથી લોહું સુવર્ણ થઈ જાય છે અને સોનાપણે વેચાય છે. ગંગામાં મળીને અન્ય નદીઓના જળ પણ મહાપાવત્ર જળની ઉપ-મા પામે છે-તે પણ પવિત્ર ગણાય છે. આ પ્રમાણે સુસંગતિનું ફળ જોઈને ચિદાનંદ મહારાજ કહે છે કે-સત્સંગથી નીચ પદાર્થ પણ ઉંચ કહેવાય છે. ૨૭



નલિની િહલમેં જલધ્રુંદ તે તો,  
 મુગતાફળ કેરી જ્યું ઓપમા પાવે;  
 મલયાગર સંગ પલાસ તરૂ લખ,  
 તાહુ મેં ચંદનતા ગુણ આવે;  
 (સુ)ગંધ સંજોગ થકી મૃગકો મદ,  
 ઉત્તમ લોક સહુ મિલ પાવે;  
 સંગતકો ફલ દેખ ચિદાનંદ,  
 નીચ પદારથ ઉંચ કહાવે. ૨૮

અર્થ--કમલિનીના પત્ર ઉપર પાણીનું ધ્રુંદ રહેલું  
 હોય તે જેમ મોતીની જેવી શોભા-ઉપમાને પામે છે-તેવું  
 દેખાય છે. મલયાચલ પર્વતના સંગથી ખાખરા વિગેરેના  
 વૃક્ષો પણ ચંદનપણાના ગુણને પામે છે-ચંદનરૂપ થઈ જાય  
 છે, સુગંધના સંયોગથી મૃગનો મદ ( મલ ) કસ્તુરી તરીકે  
 ઓળખાય છે અને તે કસ્તુરી સર્વે ઉત્તમ લોકો પણ ખાય  
 છે. આ પ્રમાણેનું સત્સંગતિનું માહાત્મ્ય જોઈને ચિદાનં-  
 દજી મહારાજ કહે છે કે-સત્સંગતિથી નીચ પદાર્થ પણ  
 ઉચ્ચ કહેવાય છે. ૨૮

ધીર વિના ન રહે પુરૂષારથ,  
 નીર વિના તરખા નહિ જાવે;  
 ભૂપ વિના જગ નીતિ રહે નહી,  
 રૂપ વિના તન શોભન પાવે;  
 દિન વિના રજની નવિ ફીટત,  
 દાન વિના ન દાતાર કહાવે;

જ્ઞાન વિના ન લાહે શિવ મારગ,  
ધ્યાન વિના મન હાથ ન આવે. ૨૯

અર્થ—ધૈર્ય વિના પુરુષાર્થ કાર્યસાધક થાય નહિ, પાણી વિના તૃષા નાશ પામે નહીં, રાજાવિના જગતમાં નીતિ માર્ગે ટકે નહીં, રૂપવિના શરીર શોભે નહિ, દિવસ ઉગ્યા વિના રાત્રી નાશ પામે નહીં, દાન વિના દાતાર કહેવાય નહીં અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના મોક્ષમાર્ગે જાણી શકાય નહીં, તેમ ધ્યાનના અભ્યાસ વિના મન હાથ આવે નહીં અર્થાત્ મનની ચંચળતા દૂર થાય નહીં. ૨૯

પંથિક આય મિલે પંથમેં ઇમ,  
દોય દિનોકા ચહે જગ મેલા;  
નાંહિ કીસીકા રહ્યા ન રહેગા જ્યું,  
કોન ગુર અર કોનકા ચેલા.  
સાસા<sup>૧</sup> તો છીજત હે મુન એસે જ્યું,  
જત વહ્યા જેસા પાણીકા રેલા;  
રાજ સમાજ પડયા હી રહે સહુ,  
હંસ<sup>૨</sup> તો આખર જત અકેલા. ૩૦

અર્થ—જેમ પંથી (મુસાફર) પંથમાં-માર્ગમાં ભેળા થાય, રાત્રિવાસ સાથે રહે ને સવારે પોતપોતાને માર્ગે જુદા જુદા ચાલ્યા જાય તેમ, આ જગતમાં સંબંધી-ઓનો મેળો પણ બે દિવસનો અર્થાત્ અલ્પકાળનો છે. આયુષ્ય પૂરું થયે સૌ જુદી જુદી ગતિમાં ચાલ્યા જાય

છે. કોઈનું કાંઈ પણ અહીં રહું નથી અને રહેવાનું નથી. એમાં કોના ગુરૂ અને કોના ચેલા ? એવી સ્થિતિ છે. શ્વાસો-શ્વાસ તો જેમ પાણીનો રેલો ચાલ્યો જાય તેમ ક્ષણે ક્ષણે ચાલ્યાજ નાય છે અને આયુષ્ય ઘટતુંજ નાય છે. કર્તા કહે છે કે—આ કારણથી હે ભવ્ય ! વિચાર કર. રાજ્ય—સમાજ જે હશે તે બધું અહીં પડ્યું રહેશે અને આત્મા એકલો પરબવમાં ચાલ્યો જશે. ૩૦

ભૂપકા મંડન નીતિ યહે નિત,  
 રૂપકા મંડન શીલ મુખણો;  
 કાયાકા મંડન હંસજ<sup>૧</sup> હે જગ,  
 માયાકા<sup>૨</sup> મંડન દાન વખાણો.  
 ભોગીકા મંડન હે ધનથી પુન,  
 જોગીકા મંડન ત્યાગ પિછાનો;  
 જ્ઞાનીકા મંડન જાણ ક્ષમા ગુણ,  
 ધ્યાનીકા મંડન ધીરજ ઠાણો. ૩૧

અર્થ—રાજાનું મંડન—રાજ્યની શોભા નિરંતર નીતિ છે, રૂપનું મંડન—રૂપને શોભાવનાર સદાચાર છે, કાયાનું મંડન આત્મા છે ( આત્મા વિના કાયા નકામી છે ), લક્ષ્મીનું મંડન—તેની શોભા દાન ગુણ છે, ભોગી—સંસારીનું મંડન—તેની શોભા દ્રવ્યવડે છે અને યોગીનું મંડન—તેની શોભા ત્યાગ વડે છે, તેમજ જ્ઞાનીનું મંડન ક્ષમા-ગુણ છે અને ધ્યાનીનું મંડન ધીરજ અર્થાત્ મનની સ્થિરતા છે. આ પ્રમાણે હે ભવ્ય જનો ! તમે સમજો. ૩૧

એક અનિષ્ટ લગે અતિ દેખત,  
 એક લગે સહુકું અતિ પ્યારા;  
 એક ફીરે નિજ પેટકે કારણ,  
 એકહિ હે લખ કોટી આધારા.  
 એકન ઉપનહિ<sup>૧</sup> નહિ પાવત,  
 એકનકે શિરછત્ર જ્યું ધારા;  
 દેખ ચિદાનંદ હે જગમેં ઇમ,  
 પાપ ૩ પુન્ય લેખા હિ ન્યારા. ૩૨

અર્થ—એક મનુષ્ય દેખતાંજ સૌને અત્યંત અનિષ્ટ લાગે છે અને એક મનુષ્ય સહુને બહુ પ્યારો લાગે છે. એક પોતાના પેટને માટે-પેટનું પૂરું કરવા માટે ચોતરફ ફરે છે-ભટકે છે ( પણ પેટનું પૂરું થતું નથી ) અને એક લાખો કે કરોડો મનુષ્યોનો આધારભૂત હોય છે. એકને પગમાં પહેરવા પગરખા પણ મળતા નથી અને એકને માથે છત્ર ધરાય છે. ચિદાનંદ મહારાજ કહે છે કે-હે ભવ્ય ! તું આ જગતમાં જો, તેમાં પાપ ને પુન્યનો પંથજ ન્યારો છે. ખંનેના ફળ એક બીજાથી વિરૂદ્ધ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. ૩૨

પાપ ૩ પુન્યમેં ભેદ નહિ કહ્યુ,  
 અંધન ૩૫ દોઉ તુમે જાણો;  
 મોહની માત ૩ તાત દોઉકે જ્યું,  
 મોહમાયા બલવંત વખાણો.

બેડી તો કંચન લોહમયિ દોડિ,  
યાવિધ ભાવ હીયે નિજ આણો;  
હંસ સ્વભાવકું ધારકે આપણો,  
દોડિથી ન્યારો સરૂપ પિછાનો. ૩૩

અર્થ—હે ભવ્ય ! જ્ઞાનાઓને પાપ ને પુન્યમાં કાંઈ  
પણ ભેદ નથી. એ બંનેને બંધનરૂપ જાણવા યોગ્ય છે,  
જેમ માતા ને પિતા-બંનેના સ્નેહમાં કાંઈ ભેદ નથી. એ  
મોહમાયાનેજ મહાબળવંત સમજવાની છે. પુન્ય ને પાપ  
એ બંને સોનાની ને લોહાની બેડી સમાન આ સંસારમાં  
રાખનાર છે. એમ તેના ભાવ તમે તમારા હૃદયમાં  
િરણુ કરો અને આત્માનો ક્ષીર ને નીરને જૂદા પાડનાર  
હંસની જેવો સ્વભાવ છે તે સ્વભાવવડે પુન્ય ને પાપ-  
બંનેથી-પોતાના આત્મસ્વરૂપને જુદું ઓળખો. ૩૩

પૂજત હે પદપંકજ તાકે જ્યું,  
ઈંદ્ર નરિંદ્ર સહુ મિલ આઈ;  
ચાર નિકાયકે દેવ વિનેયુત,<sup>૧</sup>  
કષ્ટ પડે જાકું હોત સહાઈ.  
ઉરધ ઓર અધોગતકી સખ,  
વસ્તુ અગોચર દેત લખાઈ;  
દુર્લભ નાંહિ કછુ તિનકું નર,  
સિદ્ધિ મુઘ્યાનમયી જિણે પાઈ. ૩૪

અર્થ—હે મનુષ્ય ! જેણે સદ્ધ્યાનમય સિદ્ધિને-

કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરેલ છે તેને કાંઈ પણ દુર્લભ નથી. ઈંદ્રો અને નરેંદ્રો સહુ એકત્ર મળીને તેમના ચરણકમળને પૂજે છે, ચાર નિકાયના દેવતાઓ વિનય સહિત જેમને કાંઈ પણ કષ્ટ પડે તો સહાય કરવા તત્પર રહે છે. ઉર્ધ્વ લોકમાં કે અધોલોકમાં ઉપલક્ષણથી તિર્છાલોકમાં રહેલી સર્વે અગોચર (અદૃશ્ય) વસ્તુઓ પણ તેમને પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. ૩૪

જાણ અજાણ દોઉમેં નહિં જડ,  
પ્રાણી એસો દુર્વિદગ્ધ કહાવે;  
વિરંચ<sup>૧</sup> સમાન ગુરૂ જે મિલે તોહિ,  
વ્યાલ તણી પરે વાંકોહિ જાવે.  
જાણ<sup>૨</sup> વિના હિ એકાંત ગહે સખ,  
આપ તપે પરકું જ્યું તપાવે;  
વાદવિવાદ કહા કરે મૂરખ,  
વાદ કિયે કછું હાથ ન આવે. ૩૫

અર્થ—જાણમાંએ ન ગણાય અને અજાણ (અજ્ઞાન) માંએ ન ગણાય એવો જડ ( મૂર્ખ ) પ્રાણી દુર્વિદગ્ધ ( બહુ મુશ્કેલીએ સમજી શકાય તેવો ) ગણાય છે. તેવા માણસને કદી બ્રહ્મા સમાન ગુરૂ મળી જાય તોપણ તે તો સાપની જેમ વાંકોજ ચાલે-સીધી વાત કરેજ નહીં. સમ્યગ્ જ્ઞાન વિના એકાંત પક્ષ બધી બાબતમાં ગ્રહણ કરે અને પોતે મિથ્યાત્વવડે તપે તેમજ બીજાને પણ તપાવે. જ્ઞાની કંઈ છે કે-હો મૂર્ખ! તું ખોટા વાદવિવાદ શું કામ કરે છે? વાદવિવાદ કરવાથી કાંઈ હાથમાં આવવાનું નથી. ૩૫

વેલુકું પીલત તેલ લહે નહિં,  
 તૂપ<sup>૧</sup> લહે નહિં તોય<sup>૨</sup> વિલોચા,  
 સિંગકુ દુહત દુધ લહે નહિ,  
 પાક લહે નહિ ઉખર બેચા.  
 બાઉત્ર બોવત અંબ લહે નહિ,  
 પુન્ય લહે નહિ પારકો તોયા<sup>૩</sup>;  
 અંતર શુદ્ધતા વિણ લહે નહિ,  
 ઉપરથી તનકું કહા ધોયા. ૩૬

અર્થ—હે મનુષ્ય ! વેળુ (રેતી) પીલવાથી કદી પણ  
 તેલ નીકળે નહીં, પાણી વલોવવાથી ઘી (માખણ) પ્રાપ્ત  
 થાય નહીં, સોંગડાને દોવાથી દુધ મળે નહીં, ઉખર જમી-  
 નમાં વાવેતર કરવાથી ધાન્યનો પાક પ્રાપ્ત થાય નહીં,  
 બાવળ વાવવાથી આંબાના ફળ (કેરી) મળે નહીં અને  
 પરને તપાવવાથી—દુઃખ આપવાથી પુન્ય પ્રાપ્ત થાય નહીં.  
 તેમ ઉપરથી શરીર ભલે ધુએ પણ અંતરની શુદ્ધિ કર્યા  
 વિના ( આત્મસ્વરૂપને ) પ્રાપ્ત કરી શકાય નહીં. ૩૬

દ્રવ્ય અરૂ ભાવના કરમથી નીયારો નિત,  
 લેશ્યા ગતિ જોગકો સંજોગ નહુ પાઘયે;  
 કોઈથી ન કહ્યો જાય કરથી ન ગ્રહ્યો જાય,  
 રહ્યો હે સમાય તાકું કેસે કે' બતાઈયે ?  
 નય અરૂ ભંજ ન નિખેપકો પ્રવેશ જિહાં,  
 ઉગતિ જુગતિ તામે કોન ભાત લાઈયે;



ચિદાનંદ નિયત સરૂપ નિજ એસો ધાર,  
વિવહારસેં હિ નાના ભેદ દરસાધયે. ૩૭

અર્થ—આ આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ વિચારતાં તે દ્રવ્ય અને ભાવ બંને પ્રકારના કર્મોથી નિરંતર ન્યારો છે. લેશ્યા, ગતિ અને યોગનો પણ તેને વાસ્તવિક સંયોગ નથી. તેનું સ્વરૂપ કોઈથી કહું જાય તેમ નથી, તે અરૂપી હોવાથી કોઈથી ગ્રહણ પણ કરી શકાય તેમ નથી, એ તો પોતાના સ્વરૂપમાં સમાઈ રહેલો છે. તેને શી રાતે બતાવી શકીએ ? નય ભંગ અને નિશ્લેષનો પણ જ્યાં પ્રવેશ નથી, ઉક્તિ જુક્તિ પણ તેમાં કાંઈ ચાલે તેમ નથી. ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે—નિશ્ચય સ્વરૂપમાં તો તે એવો છે, બાકી વ્યવહારથી તેના જુદા જુદા ભેદો પામી શકાય છે—બતાવી શકાય છે. ૩૭

તું તો અવિનાશી કાયા પ્રગટ વિનાશી,  
અરૂ તું તો હે અરૂપી એ તો રૂપી વસ્તુ બોધયે;  
મળકેરી ક્યારી મોહરાયકી પિયારી એ તો,  
હોયગી નીયારી એ તો વૃથા ભાર ઢોધયે;  
મહા દુઃખ ખાની દુરગતિકી નીસાની તાતેં,  
યાકે તો ભરૂંસે નિહચિંત નહિ સોધયે;  
ચિદાનંદ તપ જપ કીરીયાકો લાહો લીજે,  
નીકો નરભવ પાય બિરથા ન બોધયે. ૩૮

અર્થ—હે આત્મા ! તું તો અવિનાશી છું અને આ કાયા પ્રગટપણે વિનાશી છે, તું તો અરૂપી છું અને આ કાયા પ્રગટપણે રૂપી વસ્તુ છે, વળી આ કાયા મળની

કચારી છે—મળથી ભરેલી છે, મોહરાજની ખ્યારી છે, એક વખત તે જરૂર તારાથી ખ્યારી થઇ જનારી છે; તો એનો ભાર ફોગટ શામાટે ઉઠાવે છે ? વળી એ મહા દુઃખની ખાણ છે, દુર્ગતિની તો નીશાની છે અર્થાત્ દુર્ગતિમાં લઇ જનારી છે, એને ભરૂંસે નિશ્ચિંત થઇને સુવા જેવું નથી. તેથી ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—આ સુંદર મનુષ્ય-ભવ પામીને તેનાવડે તપ જપ ક્રિયા વિગેરેનો લાભ મેળવી લઇએ—એને વૃથા ખોઇ ન નાખીએ. ૩૮

થીર કરી પાંચ બીજ વાયુકો પ્રચાર કરે,  
ભેદે ખટ ચક્રકો અવક ગતિ પાયકે;  
પ્રાણાયામ જોગ સમ ભેદકો સ્વરૂપ લહી,  
રહત અડોલ બંકનાલમેં સમાયકે;  
દેહકો વિસાર ભાન દઢ અતિ ધાર જ્ઞાન,  
અનહદ નાદ સુણે અતિ પ્રીત લાયકે;  
સુધાસિંધુરૂપ પાવે સુખ હોય જાવે તબ,  
મુખથી બતાવે કહા મુંગા ગોળ ખાયકે. ૩૯

અર્થ—પાંચ પ્રકારના બીજને સ્થિર કરી, વાયુનો યોગ્ય રીતે પ્રચાર કરી, ષટ્ચક્રને ભેદી, અવકગતિને પામે. પ્રાણાયામ અને સમ યોગના ભેદનું સ્વરૂપ પામીને બંકનાળમાં અડોલપણે—સ્થિરપણે રહે. દેહનું ભાન વિસરી જઇ, અત્યંત દઢ જ્ઞાનને ધારણ કરી, અત્યંત પ્રાતિપૂર્વક અનાહતનાદને સાંભળે, પોતેજ પોતાનું સીધેસીધું સ્વરૂપ પામે. બધી બાબત સુખરૂપ થઇ જાય તેવા આત્માનું સ્વરૂપ જેમ મુંગો માણસ ગોળ ખાઇને તેનો સ્વાદ કહી શકે નહી તેમ કહી શકાય તેવું નથી. ૩૯

ધરમ શુકલ ધ્યાન હિરદેમેં ધારિયે જ્યું,  
 આરત રૂઢર દોઉ ધ્યાનકું નિવારીએ;  
 પ્રથક પ્રથક ચાર ચાર ચાર પારે હે જ્યું,  
 તાકો તો સરૂપ ગુરૂગમથી વિચારીએ;  
 એસો ધ્યાન અગનિ પ્રજ્જર કાયકુંડ બીચ,  
 કર્મકાષ્ટ કેરી જ્યું આહુતિ તામેં ડારીએ;  
 દુરધ્યાન દૂર હોયે આપ ધ્યાન ભૂરી ભયે,  
 શુદ્ધ હી સરૂપ નિજ કર ચિર ધારીએ. ૪૦

અર્થ—ધર્મ ને શુકલ એ બે ધ્યાન હૃદયમાં ધારણ કરીએ અને આર્ત તથા રૌદ્ર એ બે ધ્યાનને તજ દઇએ. તે દરેક ધ્યાનના ચાર ચાર પાયા છે તેનું સાચું સ્વરૂપ ગુરૂગમથી જરાબર સમજીએ. પછી એવો ધ્યાનરૂપી અગ્નિ કાયારૂપી કુંડમાં પ્રગટ કરીને તેમાં કર્મરૂપી કાષ્ટની આહુતિ આપવા માંડીએ કે જેથી દુરધ્યાન દૂર જાય અને આત્મ-ધ્યાન પ્રબળ થાય. એ રીતે પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ કરીને તેને સ્થિરપણે ધારણ કરીએ. ૪૦

બૂદ્યો ફિરે પુદ્યો મોહ મહિરાકી છાકમાંહિ,  
 ધાર્યો નહિ આતમ અધ્યાતમ વિચારકું;  
 પંડિત કહાયો ગ્રંથ પઠી આયો નાંહિ સાચો,  
 ભેદ પાયો અરૂ ધાયો દેહકે વિકારકું;  
 પ્રભુતાઇ ધારે નવિ પ્રભુકું સંભારે મુખ,  
 જ્ઞાન તો ઉચારે નવિ મારે મનજરકું;  
 ખોટો ઉપદેશ દેવે અતિ અનાચાર સેવે,  
 તે તો નવિ પાવે ભવઉદ્ધિકે પારકું. ૪૧

**અર્થ—**મોહમદિરાના છાકમાં કુદ્યો સતો બૂદ્યો ભમે અને આત્માના કે અધ્યાત્મના વિચારને બીલકુલ ધારણ ન કરે, વળી મોટા ગ્રંથો ભણી આવીને પંડિત કહેવરાવે પણ તેનો ખરો ભેદ પામે નહીં અને દેહના વિકાર તરફ-ઈન્દ્રિયોના વિષય તરફ દોડ્યા કરે, પ્રભુતાઈ-મોટાઈ ધારણ કરે પણ પ્રભુને તો સંભારે જ નહી, મુખવડે જ્ઞાનના ઉચ્ચાર કરે પણ મનરૂપી જરને અથવા મનના વિકારને મારે નહીં, વળી ખોટો ઉપદેશ આપે અને અત્યંત અનાચારને સેવે, એવા મનુષ્યો ભવસમુદ્રનો દીર્ઘકાળે પણ પાર પામે નહીં. ૪૧

બગ ધરે ધ્યાન શુક કથે મુખ જ્ઞાન મચ્છ-  
કચ્છા અસનાન પયપાન શિશુ જાણીએ;  
ખર અંગ ધાર છાર ફણિ પૈનકો આહાર,  
દીપસિખા અંગ જર સલભ પિછાનીએ;  
ભેડ મૂલ આવે લઠ પશુઅન પટા અરૂ,  
ગાડર મુંડાવે મુંડ ખોત કા' વખાણીએ;  
જટાધાર વટકેરો વૃક્ષ જ્યુ' વખાણે તાકો,  
ઈત્યાદિક કરણી ન ગિણતીમે આણીએ. ૪૨

**અર્થ—**બગલું ધ્યાન ધરે, પોપટ મુખે 'રામરામ' બોલે, માછલા ને કાચખા પાણીમાં સ્નાન કર્યા કરે, બાળક માત્ર દુધજ પીએ, ગધેડા શરીર ઉપર રાખ લગાડે, સર્પ પવનનો જ આહાર કરે, પતંગીઆ દીવાની શિખામાં પડીને બળી મરે, ભેડ-બોકડા વૃક્ષના (તૃણના) મૂળીઆં ખાય, પશુઓ શરીરપર જુદા જુદા ચટાપટા પાડે અને ગાડર (ઘેટા) આખા શરીરને મુંડાવે, વધારે શું વાત

કરીએ ? વડના વૃક્ષ મોટી મોટી વડવાઇએ રૂપ જટાને  
ધારણ કરે—એવા પ્રકારની કરણી કરવાવાળાના વખાણ તેના  
રાગીઓ ભલે કરે પણ કર્તા કહે છે કે—એવી બધી તાપ-  
સાદિકની કરણી માત્ર અજ્ઞાનકષ્ટરૂપ હોવાથી તે બીજાકુલ  
ગણતીમાં આવતી નથી. અર્થાત્ તેનું યોગ્ય ફળ પ્રાપ્ત  
થતું નથી. ૪૨

છાંડકે કુસંગત સુસંગથી સનેહ કીજે,  
ગુણ ગ્રહી લીજે અવગુણ દ્રષ્ટ ટારકે;  
ભેદજ્ઞાન પાયા જોગ જવાલા કરી ભિન્ન કીજે,  
કનક ઉપલકું વિવેક ખાર ડારકે.  
જ્ઞાની જો ભલે તો જ્ઞાનધ્યાનકો વિચાર કીજે,  
ભિલે જો અજ્ઞાની તો રહીજે મૌન ધારકે;  
ચિદાનંદ તત્ત્વ એહી આતમ વિચાર કીજે,  
અંતર પકલ પરમાદ ભાવ ગારકે. ૪૩

અર્થ—હે ભવ્ય ! કુસંગતિ તણ દઇને સત્સંગી-  
સજ્જન સાથે સ્નેહ કરીએ અને અવગુણ દષ્ટિ દૂર કરીને  
કોઇના પણ ગુણોને ગ્રહણ કરીએ. જ્યારે ભેદજ્ઞાન પામ્યા  
ત્યારે હવે સુવર્ણના અર્થી જેમ ક્ષાર મૂકીને કનક અને પથ્થરને  
જૂદા પાડે છે તેમ વિવેકરૂપ ક્ષાર મૂકી, યોગરૂપી જવાળા  
પ્રગટાવીને આત્મા સાથે મળેલા કર્મોને છુટા પાડી દઇએ.  
જો કોઇ જ્ઞાની મળે તો તેની સાથે જ્ઞાનધ્યાનની વાતો કરીએ  
અને જો અજ્ઞાની મળે તો મૌનપણું ધારણ કરીએ. ચિદાનંદ  
મહારાજ કહે છે કે—અંતરમાં રહેલા સર્વ પ્રમાદભાવને ગાળી  
દઇને આત્મા સંબંધી વિચાર કરવો—એજ ખરૂં તત્ત્વ છે-  
રહસ્ય છે. ૪૩

જુઠો પક્ષ તાણે, ૧૧ના તત્ત્વકી પિછાણ કરે,  
 મોક્ષ જય ઇસ અવતાર આય લીનો હે;  
 ભયે હે પાપાણુ ભગવાન શિવજી કહાત,  
 બિદા (વિદ્યુ) કોપ કરકે સરાપ જખ દીનો હે.  
 તિહું લોકમાંહિ શિવલિંગકો વિસ્તાર ભયો,  
 વજી વજ કરી તાકું ખંડ ખંડ કીનો હે;  
 ચિદાનંદ એસો મનમત ધાર મિથ્યામતિ,  
 મોક્ષમાર્ગ જણ્યા વિના મિથ્યામતિ લીનોહે. ૪૪

અર્થ--તત્ત્વની સાચી પિછાન કર્યા વિના ખોટો પક્ષ તાણે અને કહે કે મોક્ષે ગયા પછી શિવે પાછો અહીં ઇશ્વરપણે અવતાર લીધો છે અને ભગવાન શિવજી ઉપર કોપ કરીને બ્રહ્માએ શ્રાપ દીધો ત્યારે તે પાપાણુરૂપ થઈ ગયેલ છે અને શિવના લિંગનો વિસ્તાર ત્રણ લોકમાં થઈ ગયો ત્યારે તેને ઇંદ્રે વજ્રવડે શતખંડ કરી નાખેલ છે. ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે-આવો અસત્ય મત ધારણુ કરેલા મિથ્યામતિઓ મોક્ષ-માર્ગને જણ્યા વિના મિથ્યામતિમાંજ લીન રહે છે. ૪૪

રોમ રોમ દીઠ પોણુ બેબે રોગ તનમાંહે,  
 સાડેતીન કોડ રોમ કાયામેં સમાયે હે;  
 પાંચ કોડ અડસઠ લાખ નિન્નાણુ હજાર,  
 છસેથી અધિક પંચતાલી રોગ ગાયે હે.  
 એસો રોગ સોગ ચોર વિન્નેગકો સ્થાન જામેં,  
 મૂઠ અતિ મમતાકું ધારકે લોભાયો હે;

ચિદાનંદ યાકો રાગ ત્યાગકે સુજ્ઞાની જીવ,  
સાચો સુખ પાપ અવિનાશી જ્યું કહાયો હે. ૪૫

અર્થ—આ મનુષ્યના શરીરમાં સાડાત્રણ કોડ રોમ સમાયેલા છે અને તે દરેક રોમેરોમે અનુમાન પોણાબમે રોગ હિસાબ ગણતાં આવે છે. કારણ કે રોગની કુલ સંખ્યા પાંચ કોડ અડસઠ લાખ નવાણુ હજાર છસે ને પીસ્તાળીશ ( ૫૬૮૯૯૬૪૫ ) ની કહી છે. એવા રોગ શોક અને વિયોગના સ્થાનભૂત આ શરીરમાં મૂઠ જીવ અત્યંત મમતા ધારણ કરીને લુપ્ત થયો છે. ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—એવા દેહનો રાગ તજીને સુજ્ઞાની જીવો સાચું સુખ પામ્યા છે અને તે અવિનાશી કહેવાણા છે. ૪૫

ચોંહિ આજકાલ તોરે કરત જનમ ગયો,  
લહ્યો ન ધરમકો મરમ ચિત્ત લાયકે;  
સુદ્ધબુદ્ધ ખોઈ એસે માયામેં લપટ રહ્યો,  
ભયો હે દીવાનો તું ધતુરો માનું ખાયકે;  
ગહેગો અચાનજેસેં લવાકું<sup>૧</sup> સંચાન તેસેં,  
ધરી પલ છીનમાંજ રવિસુત<sup>૨</sup> આયકે,  
ચિદાનંદ કાચકે શકલ<sup>૩</sup> કાજ ખોયો ગાઠ,  
નરભવ રૂપ રૂડો ચિંતામણિ પાયકે. ૪૬

અર્થ—હે ચેતન ! તારો આજકાલ કરતાં આખો જન્મારો વ્યતિત થઈ ગયો પણ તું ચિત્ત દબને ધર્મનો મર્મ પામ્યો નહીં, વળી શુદ્ધબુદ્ધ ખોઈને માયામાં લપટાઈ રહ્યો

તેમજ જાણે ધનુરો ખાધો હોય તે ગાંડો ખની જાય તેમ તું દીવાનો ખની ગયો છે. પણ ઘડી પણ કે ક્ષણવારમાં જેમ સીંચાણો પક્ષીઓના ખમ્ચાંઓને અચાનક ઉપાડી જાય તેમ કાળ આવીને તને અચાનક ઉપાડી જશે. ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—તેં સાંસારિક સુખરૂપ કાચના કકડા માટે અતિ શ્રેષ્ઠ ચિંતામણિ રત્ન સમાન મનુષ્ય ભવ ખોઈ નાખ્યો.—એળે ગુમાવ્યો. ૪૬.

લવસત્તમિક દેવ જાણે ખટ્કરૂપ ભેવ,  
પરકી ન કરે સેવ એસે પદ પાયો હે;  
સાગર પ્રમિત હે તેતીસ જાકી આયુ થિતિ,  
ખોધરૂપ અંતર સમાધિ લક્ષ લાયો હે;  
અદ્ય હે વિકાર અરૂ સુખ હે અનંત જાકું,  
સૂત્રપાઠ કરી એસો પ્રગટ બતાયો હે,  
ચિદાનંદ એસો સુખ તેહુ જિનરાજ દેવ,  
ભાવના પ્રથમમેં અનિત્ય દરસાયો હે. ૪૭

અર્થ—લવસત્તમિક એટલે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવો પડ્ દ્રવ્યના ભેદનું સ્વરૂપ યથાર્થ જાણે છે. કોઈની સેવા કરવાની નથી એવું અહિંમિદ્રપદ મેળવેલ છે. તેત્રીશ સાગરો-પમ પ્રમાણ જેમના આયુષ્યની સ્થિતિ છે. વળી જેમણે સમ્યગ્ ખોધરૂપ અંતર સમાધિ લક્ષ સાધ્યો છે. વળી જેમને વિકારો અદ્ય છે અને સુખ અનંતું છે. આ પ્રમાણે સૂત્રોના પાઠની અંદર પ્રગટપણે બતાવેલ છે. ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—શ્રી જિનેશ્વર દેવે તેવું સુખ પણ પ્રથમ ભાવનાનું સ્વરૂપ કહેતાં અનિત્ય કહેલ છે. અર્થાત્ તે સુખ પણ નાશવંત છે. ૪૭



વનિતાવિલાસ દુઃખકો નિવાસ ભાસ પર્યો,  
જંબૂસ્વામી ધર્યો તાતેં મનમેં વિરાગ જ્યું;  
વનિતાવિલાસી નાનાવિધ દુઃખ પાચે એસે,  
આભિષચાસકત કષ્ટ લહ્યો જેસે કાગ જ્યું;  
નવપરાણુત નાર વસુ ધન ધામ ત્યાગ,  
છિનમાંજ લહે ભવ ઉઠધિકે પાર જ્યું,  
ચિદાનંદ નરકદુવાર હે પ્રગટ નાર,  
જ્ઞાનહીન કરે તેથી અતિ અનુરાગ જ્યું. ૪૮

અર્થ-જંબૂસ્વામીને શ્રીસુધર્માસ્વામીના ઉપદેશથી સ્ત્રી સાથેનો વિલાસ તે દુઃખનોજ નિવાસ છે એમ સમજાયું, ત્યારે તેમણે મનમાં વૈરાગ્ય ધારણ કર્યો. વળી તેમણે જાણ્યું કે વનિતાના વિલાસી જીવો, જેમ હાથીના માંસમાં આસકત થવાથી તેની ગુદામાં પેટેલો કાગડો પ્રાણાંત દુઃખ પામ્યો તેમ અનેક પ્રકારના દુઃખો પામે છે. તેથી નવી પરણેલી આઠ સ્ત્રીઓ અને ૯૯ કોડ દ્રવ્ય તથા બીજાં વાહન મકાન વિગેરે સર્વનો ત્યાગ કરી દીધો અને ચારિત્ર લઈને અદ્ય કાળમાંજ ભવસમુદ્રનો પાર પામ્યા. ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે-સ્ત્રી પ્રગટપણે નરકના દ્વાર તુલ્ય છે, છતાં જ્ઞાનહીન મનુષ્યો તેને વિષે અત્યંત અનુરાગને ધારણ કરે છે. ૪૮

સુણી ભૂંગડેરા શખ્દ કીટ ફીટ ભૂંગ ભયો,  
લોહકો વિકાર ગયો પારસ ફરસથી;  
પુલકે સંજોગ તિલ તેલ હુ ભયો પુલેલ,  
તર ભયે ચંદન સુવાસકે ફરસથી;

મુગ્તાફળ સ્વાતકે વિદક ભયો સીપસંગ,  
કાષ્ટ હું પાષાણ જ્યું સીલોદક સરસથી;  
ચિદાનંદ આતમ પરમાતમ સરૂપ ભયો,  
અવસર પાય ભેદ જ્ઞાન કે દરસથી, ૪૯

અર્થ—બ્રમરનો શબ્દ સાંભળીને તેમાં તદ્દીન થવાથી કીટ પ્રીતીને ભૂંગપણાને પામે છે, લોહનો વિકાર પારસ પાષાણના સ્પર્શથી નાશ પામે છે ને તે સુવર્ણ બની જાય છે. કુલના સંગથી તલનું તેલ કુલેલ બને છે, મલયાચલપર રહેલા અન્ય વૃક્ષો ચંદનવૃક્ષના સુગંધના સ્પર્શથી ચંદન-પણાને પામી જાય છે, સ્વાતિનક્ષત્રનું પાણી છીપના સંગથી મુગ્તાફળ ( મોતી ) પણાને પામે છે અને સીલોદકના મળવાથી કાષ્ટ પાષાણરૂપ થઈ જાય છે, તેમ ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—અવસર પામીને ભેદજ્ઞાન—અધ્યાત્મ જ્ઞાન મળવાથી આત્મા પરમાત્મ સ્વરૂપ થઈ જાય છે. ૪૯

ખટકાય મજ્જ ધાર ચોલણે ચોરાસી લાખ,  
નાનારૂપ સજ બહુવિધ નાય કીનો હે;  
પંચ જો મિથ્યાતરૂપ સજ સીણુગાર અંગ,  
મોહમયી મદિરાકો કેફ અતિ પીનો હે;  
કુમતિ કુસંગ લીયો ઉદભટ વેસ કીયો,  
ફીરત મગન ક્રોધ માનરસ ભીનો હે;  
ચિદાનંદ આપકો સરૂપ વિસરાય એસેં,  
સંસારિક જીવકો બિરૂદ મોટો લીનો હે. ૫૦

અર્થ—પૃથ્વીકાયાદિ ષટકાયમાં—ચોરાશી લાખ જીવા-યોનિમાં અનેક પ્રકારના રૂપ ( વેશ ) ધારણ કરીને આ જીવ

અનેક પ્રકારના નાચ નાચ્યો છે. વળી પાંચ પ્રકારના મિથ્યાત્વ રૂપ શણુગાર અંગપર સજીને મોહમયી મદિરાનું સારી પેઠે પાન કર્યું છે. કુમતિરૂપ કુસંગના વશથી અતિ ઉદ્ભટ વેશ ધારણ કર્યો છે અને ક્રોધમાનના રસમાં મગ્ન થઈને તેમાં તદ્દીનપણે કર્યો છે. ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—પોતાના સ્વરૂપને ભૂલી જઈને આ જીવે સાંસારિકપણાનું મોટું (!) ખિરફ ધારણ કર્યું છે—સંસારી કહેવાણો છે. ૫૦

શિવ સુખકાજ ધર્મ કહ્યો જિનરાજ દેવ,  
તાકે ચાર ભેદ જ્યું આચારાદિક જાણીએ;  
દાન શીલ તપ ભાવ હે નિમિત્તકો ત્રિપાવ,  
નિહચે વવહારથી દુવિધ મન આણીએ;  
સ્વાદવાદરૂપ અતિ પરમ અનુપ એસો,  
દયારસ કૂપ પરતક્ષ પહચાણીએ;  
ચિદાનંદ શંકિતાદિ દ્વષણ નિવાર સહુ,  
ધરમ પ્રતીત ગાઠી ચિત્તમાંહી ઠાણીએ. ૫૧

અર્થ—શ્રી જિનેશ્વરદેવે શિવસુખની પ્રાપ્તિને માટે ધર્મની પ્રરૂપણા કરી છે. તેના મુખ્ય આચારાદિ ચાર ભેદ કહ્યા છે. તે ધર્મના નિમિત્તભૂત દાન, શીલ તપ ને ભાવરૂપ ચાર પ્રકાર પણ તેમણે જ કહ્યાં છે. વળી નિશ્ચય ને વ્યવહાર એવા બે ભેદ પણ તેના કહ્યા છે. એ ધર્મ સ્વાદ્રાદરૂપ અત્યંત શ્રેષ્ઠ, અનુપમ અને પ્રત્યક્ષ દયારસના કૂપસમો કહેલો છે. એ રીતે તેની પિછાન કરવા યોગ્ય છે. ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—એ ધર્મ શંકા વિગેરે દ્વષણો તજીને ગ્રહણ કરવો અને તેની પ્રતીતિ પોતાના ચિત્તમાં ગાઠવણે ધારણ કરવી. ૫૧

## ઉપસંહાર.

હંસકો સુભાવ ધાર કીનો ગુણ અંગીકાર,  
પન્નગ સુભાવ એક ધ્યાનસેં મુણીજીયે;  
ધારકે સમીરકો સુભાવ જ્યું મુગંધ યાકી,  
ઠોર ઠોર જ્ઞાતાવૃંદમેં પ્રકાશ કીજીયે;  
પર ઉપમાર ગુણવંત વિનતિ હમારી,  
હિરદેમેં ધાર યાકું થિર કરી દીજીયે;  
ચિદાનંદ કેવે અર મુણવેકો સાર એહિ,  
જિન આણા ધાર નરભવ લાહો લીજીયે. પર

અર્થ—ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—આ સવૈયાઓ વાંચીને હે ભવ્ય જીવો ! તમે હંસને સ્વભાવ ધારણ કરીને તેમાંથી સાર-તત્ત્વને અંગીકાર કરજો અને સર્પનો સ્વભાવ ધારણ કરીને તેને એક ચિત્તે સાંભળજો. પવનનો સ્વભાવ ધારણ કરીને તે જેમ મુગંધને ફેલાવે છે તેમ તમે આને પ્રકાશ જિજ્ઞાસુ જનોના સમૂહમાં પ્રકાશિત કરજો. પરોપકાર કરવાના ગુણવાળા સજ્જનો પ્રત્યે મારી એજ વિનતિ છે કે—આ સવૈયાઓમાં કહેલા ભાવને હૃદયમાં ધારણ કરીને તેને ત્યાં સ્થિર કરી દેજો. તેમજ વળી કહેવાનો ને સાંભળવાનો સાર માત્ર એજ છે કે—શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞા ધારણ કરીને આ મનુષ્યભવનો લાહો-લાભ લઈ લેજો—બૂલશો નહીં. પર

ધૃતિશ્રી ચિદાનંદજીકૃત સવૈયાઓ સાર્થ સમાપ્ત.



## શ્રી ચિદાનંદજીકૃત હિતશિક્ષાના દુહા.

- અવસર નિકટ મરણ તણે, જળ જાણે બુધ લોય;  
તળ વિશેષ સાધન કરે, સાવધાન અતિ હોય.
- ધર્મ અર્થ અરૂં કામ શિવ-સાધન જગમેં ચાર;  
વ્યવહારે વ્યવહાર લખ, નિહચે નિજ ગુણ ધાર. ૨
- મૂરખ કુલ આચારકું, જાણત ધરમ સદીવ;  
વસ્તુ સ્વભાવ ધરમ શુદ્ધ, કહત અનુભવી જીવ. ૩
- ખેહ ખજાનાકું અરથ, કહત અજ્ઞાની જીહ,  
કહત દ્રવ્ય દરસાવકું, અર્થ સુજ્ઞાની ભીહ. ૪
- દંપતિરતિકીડા પ્રત્યે, કહત દુર્મતિ કામ;  
કામ ચિત્ત અભિલાષકું, કહત સુમતિ ગુણ ધામ. ૫
- ઈંદ્રલોકકું કહત શિવ, જે આગમ દગ હીણ,  
બંધ અભાવ અચલ ગતિ, ભાખત નિત પરવીણ. ૬
- ઇમ અધ્યાતમ પદ લખી, કરત સાધના જેહ;  
ચિદાનંદ નિજ ધર્મનો, અનુભવ પાવે તેહ. ૭
- સમય માત્ર પરમાદ નિત, ધર્મ સાધના માંહિ;  
અથિર રૂપ સંસાર લખ, રે નર કરિયે નાંહિ. ૮
- છીજત છિન છિન આઉખો, અંજલિ જલ જીમ મિત્ત;  
કાલચક્ર માથે ભમત, સોવત કહા અભીત. ૯
- તન ધન જોખન કારિમા, સંધ્યા રાગ સમાન;  
સકલ પદારથ જગતમેં, સુપનરૂપ ચિત્ત જાન. ૧૦
- મેરા મેરા મત કરે, તેરા હે નહિ કોય;  
ચિદાનંદ પરિવારકા, મેલા હે દિન દોય. ૧૧
- એસા ભાવ નિહારી નિત, કીજે જ્ઞાન વિચાર;  
મિટે ન જ્ઞાન વિચાર બિન, અંતર ભાવ વિકાર. ૧૨

જ્ઞાન રવિ વૈરાગ જસ, હિરદે ચંદ સમાન;	૧૩
તાસ નિકટ કહો કિમ રહે, મિથ્યાતમ દુઃખ ખાન.	
આપ આપણે રૂપમેં, મગન મમત મલ ખોય;	૧૪
રહે નિરંતર સમરસી, તાસ બંધ નવિ કોય.	
પર પરિણુતિ પર-સંગસું, ઉપજત વિણસત જીવ;	૧૫
મિથ્યો મોહ પરભાવકે, અચલ અખાધિત શિવ.	
જેસે કંચુક ત્યાગથી, વિણસત નહી ભુયંગ;	૧૬
દેહ ત્યાગથી જીવ પણ, તૈસે રહત અભંગ.	
જો ઉપજે સો તું નહી, વિણસત તે પણ નાંહિ;	૧૭
છોટા મોટા તું નહી, સમજ દેખ દિલમાંહિ.	
વરણ ભાતિ તોમેં નહી, જાત પાત કુલ રેખ;	૧૮
રાવ રંક તું હૈ નહી, નહી બાબા નહી લેખ.	
તું સહુમેં સહુથી સદા, ન્યારા અલખ સરૂપ;	૧૯
અકથ કથા તેરી મહા, ચિદાનંદ ચિદરૂપ.	
જન્મ મરણ જીહાં હૈ નહી, ઈત ભીત લવલેશ;	૨૦
નહીં શિર આણુ નરિંદકી, સોહી અપણા દેશ.	
વિન શી પુદ્ગલ દશા, અવિનાશી તું આપ;	૨૧
આપોઆપ વિચારતાં, મિટે પુન્ય અરૂ પાપ.	
બેડી લોહ કનકમયી, પાપ પુન્ય યુગ જાણુ;	૨૨
દોહથી ન્યારા સદા, નિજ સરૂપ પહિછાણુ.	
જુગલ ગતિ શુભ પુણ્યની, ઈતર પાપથી જોય;	૨૩
ચારૂ ગતિ નિવારિયે, તળ પંચમ ગતિ હોય.	
પંચમ ગતિ વિણ જીવકું, સુખ તિહું લોક મજાર;	૨૪
ચિદાનંદ નવિ જાણુજો, એ મહોટો નિરધાર.	
ઇમ વિચાર હીરદે કરત, જ્ઞાન ધ્યાન રસ લીન;	૨૫
નિરવિકલ્પ રસ અનુભવી, વિકલ્પતા હોય છીન.	
નિરવિકલ્પ ઉપયોગમેં, હોય સમાધિ રૂપ;	૨૬
અચલ જ્યોતિ ઝલકે તિહાં, પાવે દરસ અનૂપ.	
દેખ દરસ અદ્ભુત મહા, કાળ ત્રાસ મિટ જાય;	





જ્ઞાન યોગ ઉત્તમ દિશા, સદ્ગુરુ દિયે  
જ્ઞાનાલંબન દઢ ગ્રહી, નિરાલંબતા ભા  
ચિદાનંદ નિત આદરો, એહિજ મોક્ષ  
થોડાસામેં જાણુજો, કારજ રૂપ વિચાર;  
કહત સુણત શ્રુત જ્ઞાનકા, કબહુ ન આ  
મેં મેરા એ જીવકું, બંધન મ્હોટા જા  
મેં મેરા જાકું નહિ, સોહી મોક્ષ પિછા  
મેં મેરા એ ભાવથી, વધે રાગ અરૂ રોષ;

૩૧

રાગ રોષ જૈં લૈં હિયે, તૈં લૈં મિટે ન દોષ.  
રાગ દ્રેષ જાકું નહી, તાકું કાળ ન ખાય;  
કાળજીત જગમેં રહે, મ્હોટા બિરૂદ ધરાય.

૩૨

ચિદાનંદ નિત કીજીયે, સમરણ શ્વાસોશ્વાસ;  
વૃથા અમૂલક જાત હે, શ્વાસ ખખર નહીં તાસ.

૩૩

ચાર અખજ કોડી સપત, કુન અડતાલીશ લાખ;  
સ્વાસ સહસ ચાલીશ સુધી, સો વરસામેં ભાખ.

૩૪

વર્તમાન એ કાળમેં, ઉત્કૃષ્ટી થિતિ જોય;  
એકશત સોલે વર્ષની, અધિક ન જીવે કોય.

૩૫

સોપકમ આયુ કહ્યો, પંચમ કાળ મજાર;  
સોપકમ આયુ વિષે, ઘાત અનેક વિચાર.

૩૬

મંદ સ્વાસ સ્વરમેં ચલત, અદપ ઉમર હોય ખીણ;  
અધિક સ્વાસ ચાલત અધિક, હીણ હોત પરવીણ.

૩૭

ચાર સમાધિ લીન નર, પટ શુભ ધ્યાન મજાર;  
તૃણી ભાવ ખેઠા જ્યું દસ, જોલત દ્વાદશ ધાર.

૩૮

ચાલત સોલસ સોવતાં, ચલત સ્વાસ ખાલીસ;  
નારી લોગવતાં જાણુજો, ઘટત શ્વાસ છત્રીશ.

૩૯

થોડી વેળા માંહે જસ, વહત અધિક સ્વર શ્વાસ;  
આયુ છીજે બલ ઘટે, રોગ હોય તન તાસ.

૪૦

અધિક નાંહિ જોલીયેં, નહીં રહીયે પડસોય,  
અતિ શીઘ્ર નપિ ચાલીયેં, જો વિવેક મન હોય.

૪૧